
А. Г. Донець, асистент кафедри цивільного права № 1 Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Поняття «зберігання», «схоронність», «охорона» та їх співвідношення

За загальним правилом, зберігання майна здійснюється власником. Між тим в окремих випадках, встановлених законом, зберігання може здійснюватися іншою особою. Одним із способів здійснення зберігання майна третьою особою є договірний спосіб, який знайшов закріплення на рівні Цивільного кодексу України (далі ЦК)¹ та інших нормативно-правових актів.

В умовах кодифікації цивільного законодавства проблеми договірної зберігання майна неодноразово ставали предметом цивілістичних досліджень². На наш погляд, правники не приді-

¹ Цивільний кодекс України [Текст]: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

² Див.: Грамацький, Е. Інститут зберігання майна за новим Цивільним кодексом України [Текст] / Е. Грамацький // Вісн. прокуратури. – 2003. – № 5. – С. 98–102; Діковська, І. Збереження об'єктів власності. Договір зберігання на товарному складі [Текст] / І. Діковська // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 3. – С. 82–87; Домбругова, А. Загальні положення про договір зберігання [Текст] / А. Домбругова // Юрид. вісн. України. – 2004. – № 1–2 (3–16 січ.). – С. 14–15; Сібільов, М. Договір зберігання майна за проектом нового Цивільного кодексу України [Текст] / М. Сібільов // Укр. право. – 2000. – № 1. – С. 15–24; Сібільов, М. Загальні положення про договір зберігання майна за проектом нового Цивільного кодексу України [Текст] / М. Сібільов // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2000. – № 4 (23). – С. 144–151; Панова, Л. Зберігання речей, що є предметом спору [Текст] / Л. Панова // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 5. – С. 84–88.

лили достатньої уваги питанню співвідношення таких понять, як «зберігання», «схоронність», «охорона» майна. Хоча вказані терміни зазначені в дефініції щодо договору про зберігання, за яким одна сторона (зберігач) зобов'язується зберігати річ, яка передана їй другою стороною (поклаждодавцем), і повернути її останній у схоронності (ст. 936 ЦК), до того ж зберігач зобов'язаний вживати всіх заходів, встановлених договором, законом, іншими актами цивільного законодавства, для забезпечення схоронності речі (ст. 942 ЦК).

Саме сутність вказаних понять і їх співвідношення і розглядаються у цій статті.

Поняття зберігання вживається як в економічному, так і в юридичному значеннях. З економічної точки зору зберігання — це певний вид господарської діяльності, спрямований на забезпечення фізичної, біологічної, хімічної схоронності об'єктів матеріального світу, на недопущення негативного впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на них. Здійснюючи таку діяльність на підставі цивільно-правових договорів, закону чи інших правових засад, зберігач набуває відповідного юридичного обов'язку забезпечити на певних умовах внутрішню і зовнішню схоронність речі. У такому разі виникають відповідні відносини щодо зберігання, а отже, зберігання стає правовою категорією¹.

Слід зазначити, що в доктрині цивільного права минулого такі визначення, як «збереження» та «схоронність» відмежовувалися². Це пов'язувалося з тим, що в законодавстві було врегульовано декілька видів договорів, які зовнішньо нагадували один одного, але спрямованість яких суттєво відрізнялася. Якщо потрібно було з боку зберігача застосувати спеціальні заходи щодо схоронності речей, які йому передавалися, застосовувався договір збереження. Якщо ж передбачалося, що впродовж певного строку одержувалась річ просто для схоронності останньої,

¹ Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України [Текст] : у 2 т. — 2-е вид., переробл. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — Т. II. — С. 558.

² Победоносцев, К. П. Курс гражданского права [Текст] / К. П. Победоносцев. — Ч. 3 : Договоры и обязательства. — М. : Статут, 2003. — С. 442.

то укладався договір поклажі. А одержувач повинен був відноситися до неї як до подібних своїх речей.

Виходячи з аналізу положень ст. 936 ЦК, слід зазначити, що договір зберігання увібрав у себе елементи як договору збереження, так і договору поклажі.

У доктрині цивільного права сформувалося декілька підходів до визначення поняття зберігання. Так, Г. Ф. Шершеневич вважав, що зберігання передбачає життя відносно речі всіх заходів, необхідних для недопущення можливості її загибелі або пошкодження¹, тобто збереження її цілісності та споживчих властивостей. Ця точка зору підтримується окремими правниками і в сучасних умовах².

О. С. Іоффе, на відміну від Г. Ф. Шершеневича, дуже вузько, на наш погляд, підходив до вирішення цієї проблеми, вважаючи, що в договорах зберігання (схову) зберігач повинен зберегти річ від небезпеки бути вкраденою. Між тим правник зауважував, що встановити, чи несе зберігач обов'язок зберегти річ від інших небезпек можливо, лише виходячи зі змісту та спрямованості договору³.

Існує точка зору, відповідно до якої потрібно розмежовувати договір охорони та договір зберігання майна, а звідси і поняття охорони й зберігання. Коли вказується про охорону речей, то йдеться про їх зовнішню недоторканність. Зобов'язання по зберіганню (схову за ЦК УРСР. — *Автор*) передбачає повернення поклажедавцеві тієї ж самої речі без втрати і пошкодження, тобто збереження її внутрішніх і зовнішніх властивостей⁴.

Між тим, незалежно від того, як той чи інший правник тлумачить сутність зберігання, не можна не зазначити, що всі вони

¹ Шершеневич, Г. Ф. Курс гражданского права [Текст] / Г. Ф. Шершеневич. — Тула : Автограф, 2001. — С. 497.

² Див., напр.: Брагинский, М. И. Договорное право [Текст]. Кн. 3 : Договоры о выполнении работ и оказании услуг / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский — М. : Статут, 2002. — С. 668; Гражданское право [Текст] : учебник / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. — Изд. 3-е, перераб. и доп. — М. : ПБОЮЛ Л. В. Рожников, 2001. — Т. 2. — С. 605.

³ Иоффе, О. С. Избранные труды [Текст] : В 4 т. Т. III : Обязательственное право / О. С. Иоффе. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. — С. 496.

⁴ Цивільне право України [Текст] : підручник : у 2 кн / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — Кн. II. — С. 409.

сходяться на одному: обов'язок по зберіганню вимагає від зберігача виконання певних дій: забезпечення недоторканності предмета зберігання, вжиття заходів, які унеможливають його втрату чи пошкодження, та ін. Отже, зберігання за своєю суттю та своїм про-явом — це діяльність, а саме комплекс заходів з боку зберігача, що спрямовані на належне виконання ним свого обов'язку.

До речі, висновок, що зберігання — це діяльність, підтверджується визначенням, закріпленим у Законі України «Про зерно та ринок зерна»¹. Зберігання зерна — це комплекс заходів, які включають прийняття, доробку, зберігання та відвантаження зерна.

Що ж стосується ЦК України, то в ньому, як вже зазначалося, зберігання визначається через поняття схоронність. Між тим це в жодному разі не заперечує характеристики зберігання як діяльності, але порушує питання щодо визначення строку схоронності.

Згідно із Великим тлумачним словником сучасної української мови схоронність має декілька значень. Це і збереження чого-небудь в доброму стані, і тримання чого-небудь у доброму стані, і намагання залишити що-небудь незмінним тощо². Зберігати — це тримати що-небудь у певних умовах, оберігаючи від псування, руйнування; дбаючи, тримати що-небудь у доброму стані; намагатися залишити незмінним; дбайливо ставитися до чого-небудь; не розтрачувати чогось³.

Співставляючи зазначені визначення понять зберігання та схоронність, через які ЦК України дає поняття зберігання, однозначного висновку про сутність кожного з них зробити неможливо, оскільки обидва вони тлумачаться одне через одне. Між тим можна все ж припустити, що схоронність майна — поняття більш широке, ніж зберігання, бо воно включає як обов'язок схову, так і обов'язок охорони речі. Такий підхід поділяється й іншими правниками, які вважають, що цивільно-правове зобов'язання схову, як правило, передбачає збережен-

¹ Про зерно та ринок зерна [Текст] : Закон України // Відом. Верхов. Ради України . — 2002. — № 35. — Ст. 258.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. — С. 1422.

³ Там само. — С. 440.

ня, а потім повернення майна у цілісності особі, яка здала майно на схов¹.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що ті властивості предмета зберігання, на які спрямована діяльність (зберігання), а саме цілісність речі та її споживчі властивості, зовнішня недоторканність, відсутність втрати і пошкодження, її внутрішні і зовнішні властивості, й опосередковують поняття схоронності.

Таким чином, схоронність — це властивість речі, яку зберігач передає поклажодавцеві, що характеризується, по-перше, наявністю її у зберігача, по-друге, її недоторканністю, по-третє, її зовнішньою незмінністю та, по-четверте, незмінністю її функціональних властивостей по відношенню до моменту передачі предмета зберігачеві, з урахуванням природного зносу.

Отже, зберігання — це діяльність зберігача, спрямована на забезпечення наявності у нього предмета зберігання, його недоторканності, зовнішньої незмінності та незмінності функціональних властивостей цього предмета по відношенню до моменту передачі його зберігачеві, з урахуванням природного зносу.

Ми не вважаємо, що з положень ЦК України та із доктринальних положень неможливо зрозуміти, що являє собою зберігання, але переконані, що законодавче закріплення терміна зберігання унеможливило б ті труднощі, які виникають при виконанні зобов'язань зі зберігання майна.

З огляду на запропоновану ЦК України конструкцію визначень поняття договору можна дати визначення поняття договору зберігання, а саме пропонуємо викласти ч. 1 ст. 936 ЦК України у такій редакції: за договором зберігання одна сторона (зберігач) зобов'язується забезпечити схоронність речі, переданої їй другою стороною (поклажодавцем), та повернути її останньому.

Під схоронністю у таких відносинах слід розуміти наявність у зберігача речі, переданої йому другою стороною (поклажодавцем), її недоторканність, зовнішню незмінність та незмінність її функціональних властивостей по відношенню до моменту передачі зберігачеві, з урахуванням природного зносу.

¹ Цивільне право України [Текст] : підручник : у 2 кн. / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — Кн. II. — С. 409.

Вважаємо, що таким чином чітко окреслюється предмет договору зберігання, що являє собою надання послуг по забезпеченню схоронності речі. Положення, викладенні в чинному ЦК України, дають змогу визначити предмет цього договору дещо ширше, що дало змогу окремим вченим, зокрема, А. Демчуку, визначити предмет договору зберігання як надання послуг із забезпечення зберігання переданого поклажадавцем майна¹. Але у такому разі зберігання знову визначається саме через себе. Якщо ж вірною є наша думка щодо зберігання як діяльності по забезпеченню схоронності, тоді, з огляду на наведений приклад, предметом договору зберігання є надання послуг із забезпечення діяльності по забезпеченню схоронності. Неприйнятність такого визначення обумовлена ним самим.

Отже, вважаємо, що надана нами пропозиція по зміні редакції ч. 1 ст. 936 ЦК України є слушною та обґрунтованою.

Необхідною ознакою зберігання є обізнаність зберігача стосовно предмета зберігання, яка на практиці забезпечується шляхом акту прийому-передачі певної речі². Для здійснення такого акту необхідна наявність у предмета зберігання певних фізичних властивостей, які дозволяють здійснити його фактичне перенесення у сферу діяльності зберігача.

У зв'язку із цим з кола предметів зберігання виключається певний сегмент майна, а саме нерухомість, хоча це не виключає необхідності в певних ситуаціях забезпечення її схоронності. Звідси постає питання: яка ж договірна конструкція може бути застосована для забезпечення схоронності таких об'єктів?

Вважаємо, що це можливо за допомогою договору охорони, який як не один з інших цивільно-правових договорів тісно пов'язаний з договором зберігання. Спробуємо дати визначення поняття охорони та з'ясувати співвідношення його з поняттями зберігання та схоронності.

¹ Демчук, А. Предмет та об'єкт договору складського зберігання на товарному складі [Текст] / А. Демчук // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 4. – С. 41–43.

² Донець, А. Г. До питання співвідношення договору зберігання та договору охорони у цивільному праві України [Текст] / А. Г. Донець // Вісн. господар. судочинства. – 2007. – № 1. – С. 125.

Договір охорони — новела чинного ЦК України, хоча відносини з охорони майна та з охорони життя і здоров'я фізичних осіб мають тривалу історію, впродовж якої вони нерозривно пов'язувалися з відносинами по забезпеченню схоронності майна шляхом зберігання останнього. Це призводило навіть до того, що на законодавчому рівні існувала певна термінологічна плутанина. Так, зберігач, за договором схову називався охоронцем (ЦК УРСР 1964 р.)¹.

Пов'язаність цих договорів обумовлена їх спрямованістю на надання послуг, які мають на меті один і той же результат — збереження майна², тобто, іншими словами, забезпечення його схоронності.

Головне, що різнить такі договори, це передача об'єкта договору його виконавцю. При укладенні договору зберігання предмет зберігання передається у відання зберігача, у той час коли об'єкт договору охорони не вибуває з володіння замовника за договором охорони³. Цей висновок поділяють і інші правники. Так, З. І. Цибуленко, порівнюючи обидва договори, зазначає, що предмет зобов'язання по зберіганню передається в тимчасове володіння осіб, які надають послуги. У зобов'язаннях по охороні майно не передається у володіння послугодавця, воно продовжує залишатися в охоронюваних приміщеннях — складах, базах, крамницях, котрі також не передаються у володіння охорони, таким чином не виходять із господарської сфери послугоотримувача⁴.

Договір охорони укладається, як правило, без огляду та опису майна, що свідчить про відсутність стадії прийому речі, без якої договір зберігання не може існувати⁵.

¹ Україна. Закони. Кодекси України [Текст] : у 3 кн. — 3-е вид. / відп. ред. В. Ф. Бойко. — К. : Юрінком Інтер, 1999. — С. 190–292.

² Брагинский, М. И. Договорное право [Текст] Кн. 3 : Договоры о выполнении работ и оказании услуг / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. — М. : Статут, 2002. — С. 727.

³ Гражданское право [Текст] : учебник / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. — Изд. 3-е, перераб. и доп. — М. : ПБОЮЛ Л. В. Рожников, 2001. — Т. 2. — С. 606.

⁴ Цибуленко, З. И. Обязательства хранения в советском гражданском праве [Текст] / З. И. Цибуленко. — Саратов, 1980. — С. 11.

⁵ Брагинский, М. И. Договорное право [Текст]. Кн. 3-я : Договоры о выполнении работ и оказании услуг / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. — М. : Статут, 2002. — С. 728.

Таким чином, забезпечення схоронності за договором охорони має певну специфіку, яка полягає у дещо звуженому розумінні цього поняття. Слід погодитися з О. С. Иоффе, який зазначав, що охорона передбачає виконання тільки технічних функцій, необхідних для того, щоб зберегти майно від небезпеки фізичного знищення, пошкодження та втрати, які можуть погрожувати йому з боку стихійних сил або дій неправомочних осіб¹. Цей підхід поділяють і інші правники, вказуючи, що у договорі охорони йдеться лише про забезпечення зовнішньої недоторканності переданого під охорону майна². Охоронець не може відповідати за внутрішній стан предмета зберігання, а це означає, що схоронність за договором звужується до поняття недоторканності.

Звідси, за аналогією зі зберіганням, охорона — це діяльність охоронця, яка спрямована на забезпечення недоторканності предмета охорони від впливу зовнішніх чинників, зокрема протиправних.

Але якщо, зіставити поняття «зберігання» та «охорони», то можна дійти висновку, що діяльність охоронця — це частина діяльності зберігача по забезпеченню схоронності предмета зберігання, бо останній так само, як і охоронець, повинен у рамках виконання свого зобов'язання забезпечити зовнішню недоторканність переданого йому майна. Таким чином, охорона — це частина зберігання. Ця точка зору зустрічається й в науці цивільного права. Зокрема, О. В. Дзера зазначає, що схоронність майна включає як обов'язок схову, так і обов'язок охорони речі³.

Між тим це зовсім не означає, що відносини охорони є спеціальним видом відносин зі зберігання майна. По-перше, відносини

¹ Иоффе, О. С. Избранные труды [Текст] : в 4 т. Т. III. Обязательственное право / О. С. Иоффе. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. — С. 491.

² Зобов'язальне право. Теорія і практика [Текст] / под ред. О. В. Дзери. — К. : Юрінком Інтер, 1998. — С. 693.

³ Наприклад : Цивільне право України [Текст] : підручник : у 2 кн. / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — Кн. II. — С. 409; Довбій, С. С. Договір охорони майна [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С. С. Довбій. — Х., 2004. — С. 4.

охорони можуть мати своїм об'єктом забезпечення схоронності більш широкого кола майна, зокрема і нерухомості; по-друге, предмет цього договору може виступати життя та здоров'я фізичних осіб, тобто їх безпека; по-третє, саме поняття схоронності у відносинах охорони вуже ніж у відносинах зі зберігання; по-четверте, у відносинах охорони відсутня умова, яка характерна для зберігання, — обізнаність виконавця стосовно об'єкта відносин (така обізнаність забезпечується фактом прийняття).

Виходячи із зазначеного, вважаємо, що зобов'язання із договору зберігання хоча і включає зобов'язання з охорони об'єкта зберігання, але не є родовим відносно зобов'язання з охорони.

Певною мірою таку думку поділяють й окремі вітчизняні науковці. Причому деякі з них, зокрема С. С. Довбій та В. Л. Яроцький, вважають, що цей договір вже склався, стверджуючи, що договір охорони — це окремий спеціальний вид договору надання послуг по забезпеченню недоторканності особи або майна¹; самостійна договірна модель про надання послуг, а не спеціальний вид договору зберігання, як це передбачено ЦК України².

Інші ж наполягають на тому, що цей процес ще триває і зобов'язання з охорони — це самостійний вид зобов'язання, який все більше набуває характеру загальноцивільничного договору³.

Між тим ці відносини мають ознаки, які споріднюють їх між собою: мета — забезпечення збереження майна, деякі засоби її досягнення тощо.

Вважаємо, що ці зобов'язальні відносини не стільки є окремими видами зобов'язань з надання послуг, скільки окремими підвидами більш широкого, ніж вони, але вужчого, ніж надання послуг, виду зобов'язань із забезпечення схоронності.

У цьому контексті актуальною є проблема визначення місця вказаних договорів у системі цивільно-правових договорів. Це

¹ Цивільне право України [Текст] : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, І. В. Жилінкова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. — К. : Юрінком Інтер, 2004. — Т. 2. — С. 301.

² Цивільне право України. Договірні та не договірні зобов'язання [Текст] : підручник / С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик та ін. ; за заг. ред. С. С. Бичкової. — К. : КНТ, 2006. — С. 271–272.

³ Довбій, С. С. Договір охорони майна [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С. С. Довбій. — Х., 2004. — С. 4.

твердження збігається з точкою зору тих правників, які вказують на важливість послідовної реалізації завдання систематизації договорів, яка полягає в тому, що кожній групі, яка об'єднує різні їх типи, повинен відповідати свій термін, більш широкий за своїм змістом, ніж терміни, які використані у внутрішньогруповій систематизації¹. Відповідно до зобов'язальних відносин, які ми розглянули, таким терміном може стати термін збереження.

Збереження — це діяльність особи, яка спрямована на виконання останньою обов'язку по забезпеченню схоронності предмета зобов'язання. Причому такий обов'язок може виникати на підставі договорів зберігання або охорони, або на інших підставах передбачених цивільним законодавством.

Структура відносин зі збереження постає у такому вигляді: 1) зобов'язання, що виникають на підставі договору зберігання майна; 2) зобов'язання, що виникають на підставі договору охорони майна; 3) зобов'язання, що виникають на підставі договору охорони життя, здоров'я та тілесної недоторканності фізичної особи; 4) зобов'язання, що виникають на підставі закону та інших передбачених законом підставах, які мають на меті забезпечення схоронності свого предмета.

Можна сказати, що зобов'язання зі збереження охоплюють усі цивільно-правові зобов'язання, які опосередковують надання послуг із забезпечення схоронності свого предмета, як у широкому (зберігання), так і у вузькому (охорона) значенні. Головною об'єднуючою рисою цих зобов'язань є мета, заради якої до них вступають.

А. Г. Донец

ПОНЯТИЯ «ХРАНЕНИЕ», «СОХРАННОСТЬ», «ОХРАНА» И ИХ СООТНОШЕНИЕ

Статья посвящена проблематике определения понятий, используемых в конструкции договора хранения. Автором проведено исследование как правового так и лексического значения этих понятий, их соотношения и сферы применения в рамках обязательственных отношений.

¹ Романец, Ю. Система договоров в гражданском праве России [Текст] / Ю. Романец. — М. : Юристъ, 2001. — С. 92.

Предлагается авторское определение понятий «хранение», «сохранность» и «охрана» и вводится термин «сбережение» как родовой по отношению к вышеуказанным.

Ключевые слова: *договор, хранение, сохранность, охрана, сбережение, обязательство, правоотношение, классификация, поклажа.*

A. G. Donets

NOTIONS «BAILMENT», «SAFE CUSTODY» AND THEIR INTERRELATION

The paper deals with the problem of notions definitions to be used in custodial contract drafting. Both legal and lexical meanings of the above mentioned notions as well as their interrelation and the sphere of application within the law of contract have been analysed.

The author's definitions of the notions «bailment», «safe custody» and «protection» have been suggested, and the related term «preservation» has been introduced in the conclusion.

Keywords: *contract, bailment, safe custody, protection, preservation, obligation, legal relationship, classification, deposition.*